

Предмет і завдання юридичної психології.

1. Юридична психологія як система міждисциплінарного знання.
2. Предмет, завдання, структура та методи юридичної психології.
3. Історія виникнення та розвитку юридичної психології як науки.

Основні поняття: антропологічна школа, законослухняна поведінка, виправна (пенітенціарна) психологія, кримінальна психологія, правова психологія, протиправна поведінка, соціологічна школа, судова психологія, юридична психологія.

1. Юридична психологія як система міждисциплінарного знання

Юридична психологія є наукою яка знаходиться між двома напрямками наукового знання: юриспруденції та психології. Це зумовлює розуміти її предмет у юридичній частині як його розуміє юридична наука, а в психологічній – як розуміє психологічна наука. Тому сама юридична психологія визнається як система наукового міждисциплінарного знання.

Юридичну психологію, більшістю вченими, прийнято визначати як науку, яка відображає психологічну реальність у діяльності юридичних, державних, господарських і суспільних організацій у їх впливі на правову систему та залежності від неї, , а також юридично визначених сторін образу життя, поведінки та право відношень громадян і їх груп.

Більш прозоро юридична психологія визначається через її предмет – це психологія людей у відношеннях з системою права.

2. Предмет, завдання, структура та методи юридичної психології

Визначаючи предмет юридичної психології як функціонування психіки людей, які включені у сферу відношень, регулюючих правом, треба розуміти, що за своїми цілями та задачами юридична психологія є прикладною, практично орієнтованою галузь наукового знання.

Її основною задачею є науковий синтез юридичних і психологічних знань, розкриття психічних особливостей різних суб'єктів право відношень, їх психічних станів у різних ситуаціях право використання та право охорони.

Юридична психологія має свою систему категорій та структурну організацію. Серед останньої вчені виділяють:

1. Науково-організаційний, методологічний та методичний розділ.
2. **Правову психологію** – вивчення проблем право значущих явищ, психологічні аспекти правотворчості, правосвідомості, правової соціалізації особистості та право виконавчої поведінки.
3. Психологія громадянського правового регулювання – вивчення психологічних аспектів майнових, економічних та особистих відношень, які регулюються громадянським правом.

4. Кримінальна психологія – вивчає психологічні аспекти де соціалізації особистості, психологічні механізми делінквентної та злочинної поведінки, психологію особистості злочинця та злочинної групи.

5. Судова психологія – вивчає психологічні основи розкриття та розслідування злочинів, проблеми судово-психологічної експертизи та психологічні аспекти судового процесу.

6. Психологія виправної діяльності або пенітенціарна психологія – вивчає проблеми виконання кримінального наказання, психологію засудженого та психологічні підстави його ре соціалізації і реадaptaції.

У юридичній психології використовуються практично усі методи психології. Особливо: методі бесіди, метод включеного спостереження, тестування, анкетування, метод факторного аналізу, біографічний метод та інші.

Емпіричною базою юридичної психології є практика законотворчої діяльності, громадянські та кримінальні справи, матеріали арбітражних судів, нотаріату та юридичних консультацій, досвід роботи виправних (пенітенціарних) установ.

3. Історія виникнення та розвитку юридичної психології як науки

Перші монографічні роботи з юридичної психології з'явилися в Німеччині в кінці XVIII століття. Це роботи вчених К. Еккартегаузена “Про необхідність психологічного знання при обговоренні злочинів” (1792 р.) та І.Х. Шауманна “Думки про кримінальну психологію” (1792 р.). Трохи раніше, у Англії, з'явилася монографія Джона Говарда “Справи тюрем в Англії та Уельсі” (1777 р.), в якій на підставі вивчення справ у більш як 300 тюрмах Європи (включаючи Російську імперію) автор активно обстоював ідею поліпшення умов утримання в'язнів та необхідність дотримання їх прав.

У першій половині XIX століття спостерігається зріст публікацій про злочинність та особистість злочинця. Це, перш за все роботи І. Гофбауера “Психологія у основному використанні до судового життя” та І. Фрідрейха “Систематичне керівництво з судової психології”.

В цей час особливу популярність набуває теорія австрійського лікаря-анатома Франца Галля (1758-1828), який спробував доказати, що між психічними проявами та зовнішніми фізичними особливостями устрою головного мозку людини є прямий зв'язок.

Його теорія набула назву френологічної (від греч. френ – ум) та спонукала послідовників цього вченого збирати матеріал для складання “френологічних карт” з метою ідентифікації різних типів злочинців.

У 1876 р. була надрукована книга італійського лікаря-психіатра Чезаре Ломброзо (1835-1909) “Злочинний чоловік, вивчений на підставі антропології, судової медицини та тюрмоведення”, у якій він виклав свою концепцію “природного злочинця”.

Основну увагу у своїх дослідженнях Ломброзо зосередив на фізичних недоліках людей, та стверджував, що злочинність за своєю природою є спадкоємна. Він провів спостереження за групою (біля 400 чоловік) італійських

злочинців, використовували фізичне обстеження та антрометрію, і знайшов в них різні фізичні аномалії, що дало йому змогу затверджувати про “природного злочинного типа”. Фізична “стігма” (клеймо), є доказом того, що злочинець “атавістичний” за своїм складом, у нього спостерігається своєрідний генетичний сдвиг назад, до більш ранніх форм тваринного життя. Порівняльною групою, у дослідника, були італійські солдати. І як що у 43% злочинців, які були дослідженні виявлялось до п’яти та більше аномалій (розмір та форма голови, устрій ока, здорові та випуклі скули, занадто довгі руки та інше) ні у кого з солдат такої кількості “стигм” не спостерігалось (тільки у 11% було до трьох характерних відзнак).

Засновник криміналістики Ганс Гросс (1837-1910) у 1898 р. публікує фундаментальний труд “Кримінальна психологія” у якому використовує значний матеріал з експериментальної психології та доказав необхідність його для криміналістики.

Густав Лебон (1841-1931) та Габріель Тард (1843-1904) висунули ідеї щодо формування злочинної поведінки. Так перший зазначив, що для цього існує механізм “зараження”, а другий стверджував, що злочинній поведінці як і всякій іншій люди можуть навчатися у суспільстві на підставі механізмів “наслідування” та “навчання”.

Еміль Дюркгейм (1858-1917) вивчив статистику самогубств та визначив, що їх кількість як і кількість злочинів залишається незмінною для різних країн і верст населення. Причина цього знаходилась у так званій “соціальній згуртованості” населення. Чим вище вона, тим нижче кількість цих девіантних проявлень і чим нижче – тим вище кількість злочинів та самогубств.

До начала ХХ століття юридична психологія вже сформувалась як самостійна область наукового знання, що мало своє підтвердження з введенням у 1906 році швейцарським психологом Едуардом Клапаредом (1813-1940) терміну ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ. У ній до того часу вже чітко визначилось три основних напрямку – кримінальна, судова та пенітенціарна психологія.

Серед вітчизняних дослідників в області юридичної психології слід відзначити ім’я О.О.Фрезе, який написав монографію “Очерки судебной психологи”, О.Ф.Коні та Ф.М.Плевако, які були не тільки видатними вченими та адвокатами, але і вміло відстоювали необхідність впровадження у судовий процес юридико-психологічних знань.

В.М.Бехтерев (1857-1927) у 1902 році надрукував статтю “Про експериментальне психологічне дослідження злочинців”, у якій пропагував комплексний підхід до вивчення злочинця з урахуванням його генеологічності, впливу виховання, середовища та особливостей генезису самої психіки.

Л.І.Петражицький (1867-1931) стверджував, що дійсно є тільки психічні процеси, а соціально історичні явища є тільки їх зовнішньою проекцією. Він був послідовником того, що емоції знаходяться в основі вчинків, поведінки людей та визначають їх діяльність. Він також був послідовником Фрейда щодо формування правових норм у суспільстві.

На сьогодні, за даними Інституту імені М.Планка (Німеччина) тільки у країнах Західної Європи нараховується більш як 5,5 тисяч психологів, які працюють у правоохоронних структурах. Разом з цим є декілька наукових

центрів та академічних інститутів, які послідовно займаються проблемами юридичної психології.

В Україні центрами розвитку юридичної психології є міста Київ та Харків. Серед визначних вітчизняних вчених-дослідників з юридичної психології на сучасному етапі слід виділити: О.П.Закалюка, Е.В.Землянську, Н.П.Крейду, О.М.Морозова, О.В.Шаповалова, Ю.Н.Шиделко, С.И.Яковенко та інших.

Контрольні запитання:

1. Яку науку називають юридичною психологією?
2. Що входить до структури юридичної психології?
3. Які методи використовуються в кримінальній психології?
4. Хто з зарубіжних дослідників вніс визначний вклад у розвиток юридичної психології?
5. Хто з вітчизняних дослідників пропагував комплексний підхід у вивченні особистості злочинця та злочинної поведінки?

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев В.Л. Юридическая психология. – СПб.: Питер, 2001. – 640с.
2. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии: Учебник для вузов. – М.:Юристъ, 1996. – 631с.
3. Зелинский А.Ф. Криминальная психология. – К.:Юринком Интер, 1999. – 240с.
4. Личность преступника как объект психологического исследования / Под ред. А.Р. Ратинова. – М.:Изд-во юр. лит., 1979. – 137с.
5. Прикладная юридическая психология: Учеб. пособие для вузов / Под ред. А.М.Столяренко. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 639с.
6. Юридическая психология / Сост. и общ. редакция Т.Н. Курбатовой. – СПб.: Питер, 2001. – 480с.
7. Яковлев А.М. Преступность и социальная психология. – М.: Юр. лит., 1971. – 248с.